

MAASTRICH KRİTERLERİ VE AVRUPA BİRLİĞİ'NE ADAY ÜLKELER İLE TÜRKİYE'NİN UYUM DURUMLARININ KARŞILAŞTIRILMASI

Yelda Bugay TEKGÜL(*)

Özet: Avrupa Birliği Ülkeleri, Maastrich Kriterlerinin belirlenmesi ile birlikte ekonomik ve parasal birlik için de hedeflerini belirlemiş ve bu kriterler aday konumundaki ülkeler için de aşılması gereken engel ve ulaşılması gereken birer hedef olmuştur. Türkiye ile AB arasında 1996 yılında gerçekleşen gümrük birliğinden bu yana geçen beş yıl içerisinde Helsinki Zirvesinde Türkiye'nin adaylığının tescil edilmesi önemli bir gelişme olarak nitelendirilebilir. Çalışmada bir yandan, Türkiye'nin anılan kriterlere ne derece uyum sağlayabildiği ve bu yöndeki çabaları incelenirken diğer taraftan aday konumundaki diğer ülkelerin durumları ortaya konarak bir karşılaştırma yapılmaya çalışılmıştır.

I. Avrupa Birliği'nin Oluşumu ve Maastrich Kriterleri

1950'li yıllarda 6 Avrupa ülkesi aralarında bir ekonomik bütünleşme oluşturmak amacıyla girişimde bulunmuşlardır. Almanya, Belçika, Fransa, Hollanda, İtalya ve Lüksemburg 18.Nisan.1951'de Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu ardından 25.Mart.1957'de Roma'da, Avrupa Birliği'nin temelini atan Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) anlaşmasını imzalamışlardır. 30 Haziran 1968'de kurucu 6 ülke, öngörülenden 1,5 yıl önce koydukları hedefe ulaşmışlardır (Gökdere,1989,s.10).

21 Ekim 1970'de topluluk üyesi devletler tarafından, Lahey zirvesinde, siyasal işbirliğini öngören "Davignon Raporu" onaylanarak, üye ülkelerin dış politikalarının harmonize edilmesi amaçlanmıştır.

Topluluk ilk kuruluş yıllarından itibaren, genişlemeye ve yeni üyelerle büyümeye açık olduğunu ifade etmiştir. Anlaşmanın 237. maddesine göre, "*herhangi bir Avrupa ülkesi Birliğin üyesi olmayı talep edebilir*" denmektedir. Politik açıdan ise, katılacak ülke çoğulcu demokrasi ile yönetilmek zorunda olup, tatmin edici *ekonomik ve sosyal* gelişmeler göstermelidir.

Danimarka, İrlanda ve İngiltere'nin birlik içi ticaret engellerini kaldırması 1 Temmuz 1977 tarihinde tamamlanmıştır. 1 Ocak 1981'de ise Yunanistan beş yıllık bir geçiş döneminden sonra tam üye olarak gümrük birliğine entegre olmuştur. 1986'da İspanya ve Portekiz birliği katılmış ve 1 Ocak 1995'ten itibaren ise Avusturya-İsveç ve Finlandiya'nın katılımıyla üye sayısı 15'e çıkmıştır.

Avrupa Birliği'nin Tek Avrupa Senedi Anlaşması ile 1992 yılından itibaren Tek Pazar haline gelmesi Gümrük Birliği'nin niteliğini ve kapsamını

(*) Dr., Çukurova Üniversitesi İİBF İktisat Bölümü

değiştirmiştir. Böylece zaman içinde AET önce Ortak Pazar'a, bir sonraki aşamada ise malların, hizmetlerin, emeğin ve sermayenin serbestçe dolaşımına olanak sağlayan Tek Pazar haline dönüşmüştür. Tek Avrupa Senedi ile kurumsal yapıda meydana gelen önemli bir gelişme, Roma anlaşmasının özüne ters bir şekilde uygulanan, karar sürecinde oy birliği yönteminin terk edilerek "nitelikli çoğunluk" (qualified majority) yönteminin benimsenmiş olmasıdır. Bu düzenleme topluluğun kurumsal işleyişine büyük hız vermiştir (Bozkurt,1993,s.116).

10.Aralık.1991 tarihinde, on iki üye ülke, *Maastricht Anlaşması* olarak bilinen Avrupa Birliği Anlaşmasını (Treaty on European Union) oybirliği ile kabul etmişlerdir (Tunç,1993,s:23).

1992 yılında Maastrich Anlaşması ile Tek Pazar'a parasal ve siyasi boyutlar eklenerek "Birlik" hedefi konmuştur. 1994 yılında gecikmeli olarak yürürlüğe giren anlaşma ile yasal işlemler tamamlanarak "Avrupa Birliği" adı geçerlik kazanmıştır (Bozkurt,1993,s116). Maastricht Anlaşmasının 2. maddesine göre:

- Ekonomik ve parasal birliğe ulaşmak,
- Tüm birlik içinde uyumlu ve dengeli ekonomik aktiviteleri teşvik etmek
- Sürekli ve enflasyonist olmayan büyümeyi sağlamak,
- Ekonomik performanslarda yüksek bir uyum düzeyi tutturmak,
- Yüksek bir istihdam ve sosyal güvenlik oranı sağlamak,
- Yaşam düzeyini ve niteliğini, ekonomik ve sosyal bütünleşmeyi arttırmak, bu doğrultuda üye devletler arasındaki dayanışmayı pekiştirmek; birliğin amaçları olarak açıklanmıştır (İKV,1995,s.65).

Bu amaçla çevre ve birlik içi ulaştırma ağına ilişkin projelerin finansmanına yönelik olarak, 1994 yılından itibaren bir "Uyum Fonu" (cohesion fund) oluşturulmasına karar verilmiştir. Üye ülkelerin bu fondan yararlanabilmeleri için kişi başına GSMH'nın AB ortalamasının %90'ından düşük olması gerekmektedir. Bu tanıma dört üye ülke, Yunanistan, İspanya, Portekiz ve İrlanda girmektedir (İKV,1995,s.65).

Maastricht Anlaşması, "Ekonomik ve Parasal Birlik", "Sosyal Birlik" ve "Siyasi Birlik" konularını kapsamaktadır. Topluluk için Ekonomik ve Parasal Birliğin sağlanması ve tek para konusunda yapılan düzenlemeler özellikle önemlidir. Ekonomik ve parasal birliğin nihai hedefi tek bir topluluk parasının yaratılması ve toplulukta bu paranın kullanımına geçilmesidir. Bu uygulama ile, tek paranın topluluğa maliyetleri azaltması, ekonomi politikaları arasında koordinasyonu kolaylaştırması, diğer taraftan Merkez Bankası ve para politikaları arasında bir bütünlük ve uyumluluk elde edilmesi gibi yararlar sağlanacağı düşünülmüştür (Tunç,1993,s.24).

Maastricht Anlaşmasına göre topluluğa katılabilmek ve ardından EMU'ya (Economic and Monetary Union) geçebilmek için üye ülkelerin ekonomik yapılarının birbirleriyle uyumlu olabilmesi gerekmektedir. Bunun için de beş kriter belirlenmiştir. Bunlar (Winkler,1995,2):

1. Enflasyon: Enflasyonla ilgili kriter, AB'nin kullandığı "Uyumlaştırılmış Tüketici Fiyatları Endeksi (HICP)" olarak ele alınmaktadır. Buna göre en iyi performans gösteren üç üye ülkenin ortalaması olarak tanımlanmış olup, bu oranın %1.5'ünü geçmemelidir.

2. Faiz Oranları: En iyi performanstaki üç üye ülkenin uzun dönem faiz oranları ortalamasını (10 yıllık devlet tahvili faiz oranı) % 2'den fazla geçmemeli ve 7 puanı aşmamalıdır.

3. Bütçe Açığı: Ülkedeki GSYİH'nin % 3'ünü aşmamalıdır.

4. Kamu Borçları: Ülkedeki GSYİH'nin % 60'nı aşmamalıdır.

5. Ülke parasının istikrarı: Avrupa Döviz Kuru Mekanizması (ERM) içindeki 2,5 puan olan normal dalgalanmalar dışında, en az iki yıl devalüasyon yapılmaması gerekmektedir.

II. Maastrich Kriterlerine Göre Türkiye Ekonomisinin Durumu

Türkiye, Aralık 1999'da Helsinki Zirvesinde aday ülke statüsüne dahil edilmiştir. 22. Haziran 2000'de ise, Türkiye'nin mevzuatının uyumlaştırılmasına ilişkin görüşmeler başlamıştır (AB'den Haberler, 2000).

Tablo 1: Türkiye için Temel Ekonomik Göstergeler

	1996	1997	1998	1999	2000
Reel GSYİH Büyüme Oranı	7,0	7,5	2,8	-5,0	5,7
Enflasyon Oranı (Ocak-Ekim)	80,4	85,7	84,6	64,9	58,5
Ekim	79,8	99,1	69,7	68,8	44,4
İşsizlik Oranı (ILO)	6,1	6,4	6,4	7,6	8,3
Genel Bütçe Dengesi (GSYİH %)	-8,4	-7,9	-7,7	11,5	-
Cari İşlemler Dengesi (GSYİH %)	-1,3	-1,4	1,0	-0,7	-6,0
Dış Borç	131	123	119	156	-
Doğrudan Yabancı Yatırımlar GSYİH %	0,4	0,4	0,5	0,4	0,1

Kaynak: National Sources, OECD External Debt Statistics, IMF Government Finance Statistics

Yukarıdaki tabloya göre, 2000 yılının ilk çeyreğinde bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 5,6 oranında artan Gayri Safi Yurtiçi Hasılda (GSYİH) yılın ikinci çeyreğinde de yüzde 5,8 oranında artış kaydedilmiştir. Aynı dönemler itibarıyla Gayri Safi Milli Hasıladaki (GSMH) artış ise sırasıyla yüzde 4,2 ve yüzde 4,4 oranlarında olmuştur. Böylece 2000 yılının ilk yarısında GSYİH yüzde 5,7 oranında artarken, GSMH'deki artış yüzde 4,3 oranında kalmıştır.

1999 yılının Ocak-Temmuz döneminde 5,2 milyar dolar olan dış ticaret açığı ödemeler dengesinde yer aldığı şekliyle, 2000 yılının aynı döneminde 11,8 milyar düzeyinde gerçekleşmiştir. 1999 yılının Ocak-Temmuz döneminde 206

milyon dolar olan cari işlemler açığı, 2000 yılının aynı döneminde 5.912 milyon dolara yükselmiştir (DPT,2000)

Tablo 2: *Maastricht Kriterleri ve Türkiye Karşılaştırması*

	Maastricht Kriterleri	Türkiye
Enflasyon	3	69,7
Bütçe açığı/GSYİH	-3	-8,4
Toplam Borç/GSYİH	60	68,0
Faiz %	7,5	65,5

Kaynak:European Monetary Institute,1998,Annual Report

Tablo2'de Maastricht Kriterlerine göre AB'nin bütçe açığının /GSYİH'ya oranı %(-3) iken Türkiye'de %(-8.4) olarak gözlenmektedir. Toplam borçların GSYİH'ya oranı Türkiye'de %68 iken, topluluk standardı olan %60'a çekilebilmesi için Merkez Bankası'nca çalışmalara başlanmıştır. 9.Aralık 1999'da yeni para politikasına geçiş bu yönde bir gelişmedir.

A.Enflasyon

1998 yılında, toptan eşya fiyatları endeksi % 54.3, tüketici fiyatları endeksi % 69.7 artmıştır. 1999 yılının ilk ayında anti-enflasyonist programın bir sonucu toptan eşya fiyat endeksi % 50'ye, tüketici fiyat endeksi ise % 65.9'a gerilemiştir. 1998 yılındaki Toptan eşya fiyat endeksine göre diğer yılların aksine, özel sektör fiyatları kamu sektörü fiyatlarına göre çok daha hızlı artmıştır. Bu durum da, anti-enflasyonist programın bir parçası olarak birçok kamu sektörü ürünleri üzerindeki fiyat kontrollerine bağlanabilir.

Tablo 3: *Toptan Eşya ve Tüketici Fiyatları Endeksi*

	Toptan Eşya Fiyatları	Yıllık Değişim (%)	Tüketici Fiyatları	Yıllık Değişim (%)
Nisan 1998	4.0	83.3	4.7	93.6
Mayıs	3.3	79.9	3.5	91.4
Haziran	1.6	76.7	2.4	90.6
Temmuz	2.5	72.4	3.4	85.3
Ağustos	2.4	67.4	4.0	81.4
Eylül	5.3	65.9	6.7	80.4
Ekim	4.1	62.0	6.1	76.6
Kasım	3.4	58.6	4.3	72.8
Aralık	2.5	54.3	3.3	69.7
Ocak 1999	3.6	50.0	4.8	65.9

Kaynak : DEİK

Tablo 4: 2000-2001 Tahmin Rakamları

	2000 program	2000 tahmin	2001 program
GSMH (TRİLYON TL.)	124.967	124.406	153.405
BÜYÜME ORANI (%)	5,5	6,0	4,5
GSMH DEFLATÖRÜ (%)	42,5	50,0	18,0
TEFE ORT. (%)	38,5	50,6	15,2
TEFE YILSONU (%)	20,0	29,0	10,0
TÜFE ORT. (%)	44,3	54,0	19,5
TÜFE YILSONU (%)	25,0	34,0	12,0
ORT.DOLAR KURU (%)	573.030	622.750	714.000

Kaynak: Maliye Bakanlığı, 2000

Maastricht Kriterlerine göre; Toplulukta en iyi performans (en düşük enflasyon oranına) sahip üç üye ülkenin yıllık enflasyon oranlarının ortalaması ile ilgili üye ülkenin enflasyon oranı arasındaki farkın 1.5 puanı geçmemesi esası doğrultusunda, 1998'de %3 olan enflasyon oranı ile Türkiye'nin 1999 yılı sonunda %68.8 olarak gerçekleşen (TÜFE) enflasyon oranı arasında büyük bir fark olduğu açıktır.

B. Bütçe Açığı

IMF, euro bölgesinde büyüme hızının 1999 yılında, daha önce yaptığı %2.4'lük tahminin, öngörülenden düşük gerçekleşeceğini (% 2) hesaplamaktadır. IMF bu düşük performansı, uluslararası ekonomik ortamdaki olumsuzluklara ve euro bölgesindeki düşük talebe bağlamaktadır. Nitekim Avrupa Merkez Bankasının bu yılın başlarında faiz oranlarını düşürmesi de bu duruma paralel bir politika tedbiridir. Düşük büyüme hızının bütçe açıklarını da artıracaklarını varsayan IMF, bu sebeple, bazı üye ülkelerde ekonomik ve parasal birliğin (EPB) önemli kriterlerinden olan bütçe açığının GSMH'ya oranının referans değer olan yüzde 3'ü aşabileceğine dikkat çekmektedir. (IMF World Economic Outlook, 1999)

Maliye Bakanlığının açıkladığı geçici verilere göre 1998 yılının Ocak-Kasım döneminde Konsolide Bütçe gelirleri % 113.3 oranında artarak 10.626 trilyon lira, giderleri ise % 120.4 oranında artarak 13.705 trilyon lira olmuştur. Bunun sonucunda 1998 yılının ilk on bir ayında Konsolide Bütçe açığı 3.078 trilyon lira, nakit açığı 3.122 trilyon lira olarak gerçekleşmiştir. Bir önceki yılın aynı döneminde Konsolide Bütçe açığı 1.236 trilyon lira, nakit açığı ise 1.340

trilyon lira idi.1997 yılının Ocak-Kasım döneminde 680 trilyon lira olan Faiz Dışı Bütçe Fazlası, 1998 yılının aynı döneminde 2.620 trilyon lira olarak gerçekleşmiştir (Maliye Bakanlığı,1999)

C.Kamu Borcu

1999 yılında kamu kesimi borçlanma gereği önemli oranda artış göstermiştir. 1999 yılı boyunca konsolide bütçe nakit açığının finansmanı iç borçlanma ile sürdürülmüştür. TÜFE endeksli devlet iç borçlanma senetlerine ek olarak halka arz ve TAP -uzun vadeli kamu menkul kıymetlerinin, piyasanın talebi üzerine küçük bloklar halinde ve önceden belirlenmiş fiyattan doğrudan satışa sunulması- yolu ile de iç borçlanma yapılmıştır. Hazine 1998 yılında bono ile borçlanmaya ağırlık verirken 1999 yılında uzun vadeli tahvil borçlanmasına öncelik vermiştir. Konsolide bütçe nakit açığının finansmanında, son bir kaç yılın aksine 1999 yılında net dış borç kullanılmıştır. Nakit iç borç stokunun GSMH içindeki payı, 1999 yılında 1998'e göre 7 puan yükselerek yüzde 26,1 olmuştur (MB,1999)

Yılın başından itibaren bütçe açığında meydana gelen artış kamu kesiminin finansman ihtiyacının artmasına neden olmuştur. Bu gelişme dışarıdan borçlanma imkanlarının önemli ölçüde azaldığı bir dönemde, iç borç stokunun ekonomi üzerinde yarattığı baskının artmasına ve reel faizlerin yüksek bir seviyede kalmasına yol açmıştır (MB,1999).

Tablo 5: İç Borç, Dış Borç Oranları

	1997	1998	1999
DIŞ BORÇ STOKU/GSMH ⁽²⁾ (%)	47,4	50,8	52,9 ⁽⁴⁾
KAMU KESİMİ BORÇLANMA GEREĞİ/GSMH (%)	7,6	9,2	13,4 ⁽¹⁾
İÇ BORÇ STOKU/GSMH (%)	21,6	21,8	27,6 ⁽¹⁾
TOPLAM KAMU BORÇ STOKU/GSMH ⁽³⁾ (%)	47,4	46,8	52,9 ⁽⁴⁾
FAİZ DIŞI BÜTÇE FAZLASI/GSMH (%)	0,1	4,6	2,0 ⁽¹⁾

Kaynak: DİE, DPT, Hazine Müsteşarlığı, TCMB.

(1) DPT Tahmini. (2) Dış borç stoku Türk lirasına dönüştürülürken yıl ortası dolar kuru kullanılmıştır. (3) Toplam kamu borç stoku, iç borç stoku ile kamunun dış borç stoku toplamından oluşmaktadır. Kamunun kısa vadeli dış borçları, hesaplama dahil edilmemiştir. Kamunun dış borç stoku Türk lirasına dönüştürülürken yıl ortası dolar kuru kullanılmıştır. (4) Yıl sonu tahmini.

D.Faiz Oranları

Hazine Müsteşarlığının gerçekleştirdiği devlet iç borçlanma senedi ihalelerinin ortalama brüt bileşik faiz oranı 1998 yılında % 115,5 ve 1999 yılında % 109,5 olurken 2000 yılının ilk ayında %35-39 aralığına gerilemiştir.. Şubat 2000 itibariyle Euro Alanı ortalama on yıllık devlet tahvilinin faiz oranı %5,5'dir.

Yüksek seyreden reel faizler tüketim talebinin ertelenmesine ve dolayısıyla iç talebin daralmasına neden olarak, sanayi üretiminin ve yatırım harcamalarının gerilemesine yol açmaktadır. Reel faizlerin yüksekliği, maliyetleri arttırmak yoluyla da üretim ve yatırım kararlarını olumsuz yönde etkilemiştir.

E.Döviz Kuru

1998 yılında döviz kurundaki değişimin fiyat artışları ile uyumlu bir çerçevede gelişmesi politikası sürdürülmüştür. 1998 yılında dolar kurundaki artış yüzde 53.8, Mark kurundaki artış yüzde 63.4, 1\$+1.5DM sepetindeki artış ise yüzde 58.2 olarak gerçekleşmiştir. Böylece 1998 yılı Aralık ayı itibariyle reel kur endeksi (1\$+1.5DM) bir önceki yıl sonu seviyesinin yüzde 1.3 oranında altında kalmıştır (DPT,1999).

Tablo 6: Reel Kurlar

Reel Kur indeksi(1982=100)	Ekim	-0,415	2,0	1,2	1,0
Reel Kur indeksi (1982=100) 0.75\$+0,25DM) (% Değişim)	Ocak-Ekim	-0,8	2,3	-3.6	-0,6

Türkiye’de döviz kuru 1.Ocak.2000 tarihinden itibaren “dalgalı kur” (managed float) dan önceden duyurulan “enflasyon hedefli” döviz kuru rejimi şeklinde değişmiştir. Merkez Bankası 1ABD\$+0,77Euro olarak tanımlanan günlük döviz kuru sepetini bir yıllık periyotta açıklamıştır. Bu yolla, her iş günü sepetin önceden duyurulmuş değeriyle ve cari çapraz kurlarla, yabancı paranın Türk lirası cinsinden alış ve satış değeri belirlenmektedir.IMF(<http://dsbb.imf.org/country/tur>)

IV.Türkiye ile Aday Ülkelerin Ekonomik ve Sosyal Göstergeler Açısından Karşılaştırılması

Eurostat, 16.Haziran.2000 tarihinde Aday¹ ve Güney Doğu Avrupa Ülkeleri² hakkında, genişleme süreci ve bu ülkelerdeki siyasi ve ekonomik gelişmeleri kapsayan bir yıllık yayınlamıştır (Eurostat,71/100). AB Komisyonunun aday ülkelere ilişkin yaptığı araştırma sonuçlarına göre, 1999 yılının ikinci yarısında, aday ülkelerdeki ekonomik gelişmeler umut verici bulunmuştur.

Buna göre, aday ülkeler arasında nüfusu en fazla olan ülke 63,5 milyon ile Türkiye’dir. Onu 38,7 milyon ile Polonya izlemektedir. Nüfusu en az olan aday ülke 337.500 ile Malta’dır.1994 yılından bu yana Türkiye, Malta, Polonya, Slovakya, Makedonya ve Kıbrıs dışındaki ülkelerde nüfus azalma

¹ Bulgaristan,Kıbrıs,Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Letonya. Litvanya, Malta, Polonya, Romanya, Slovakya, Slovenya,Türkiye

² Arnavutluk, Hırvatistan,Eski Makedonya,Yugoslav Cumhuriyeti

göstermiştir. Türkiye 1998 yılında binde 15,1 ile doğal artışın en yüksek olduğu ülke olmuştur. Buna karşılık yine 1998 yılında en yüksek bebek ölüm oranı her 1000 canlı doğumda 37,9 ile Türkiye’de gözlenmiştir. Bunu Romanya ve Çek Cumhuriyeti ve Slovenya izlemiştir.

Tablo 7: Aday Ülkelerin Temel Göstergeleri I (1999)

	Yüzölç 1000km ²	Nüfus (milyon)	Yoğunluk Kişi/km ²	GSYİH(Satın alma gücü paritesi) (1)			GSYİH %
				Milyar ecu	Kişi başı SAGP(ecu)	AB ort. % (kişibaşı)	
Bulgaristan	111	8,3	75	38,5	4700	22	2,4
Kıbrıs	9	0,7	78	12,0	17100	81	4,5
Çek Cum.	79	10,3	130	128,7	12500	59	-0,2
Estonya	45	1,4	32	10,8	7800	36	-1,1
Macaristan	93	10,1	109	108,1	10700	51	4,5
Litvanya	65	2,4	37	13,9	5800	27	0,1
Letonya	65	3,7	57	22,9	6200	29	-4,1
Malta	0,3	0,4	1333	-	-	-	4,2
Polonya	313	38,7	124	301,9	7800	37	4,2
Romanya	238	22,5	94	128,2	5700	27	-3,2
Slovakya	49	5,4	110	55,6	10300	49	1,9
Slovenya	20	2,0	100	30,0	15000	71	4,9
Türkiye	775	64,3	83	379,4	5900	28	-5,0

Kaynak: Eurostat, ülke istatistikleri, Enlargement Strategy Paper, s:64

(1) Satın alma gücü paritesine göre hesaplanan GSYİH , bir önceki yılın raporlarından düzenlenmiştir.

1999da beş aday ülke yüksek bir büyüme oranı yakalamıştır. Bunlardan Slovenya %4,9, Kıbrıs ve Macaristan %4,5 , Polonya ve Malta %4,2 oranında GSYİH’da büyüme gözlenmiştir. Bulgaristan’daki ekonomik büyüme %2,4 olmuş ancak 1998 ile kıyaslandığında Kosova ve Rusya krizinin bir sonucu olarak gerilemiştir. Diğer taraftan Slovakya’nın da büyüme oranı %1,9’a gerilemiştir. Rusya krizinin olumsuz etkileri Litvanya (%0,1), Estonya (%-1,1), Letonya (%-4,1) olmak üzere diğer üç aday ülkenin büyüme oranlarını da geriletmiştir. Türkiye için ise, büyüme oranının %-5,0’a düşmesi bir yandan Rusya Krizinin etkileri diğer yandan ise yaşana deprem felaketine bağlanabilir. Çek Cumhuriyetinde ise resesyon sonucu büyüme oranı %-0,2 olarak gerçekleşmiştir. (Enlargement Strategy Paper, 2000, 18).

2000 yılının ilk yarısından itibaren 1999 yılının aynı dönemine kıyasla, tüm aday ülkelerde büyüme tekrar pozitif dönüştü. Hemen tüm aday ülkelerde makroekonomik şartlar iyi sayılsa da, cari işlemler açığı, enflasyon ve mali denge performanslarında hala sorun yaşanmaktadır (Enlargement Strategy

Paper,2000,18) 1999 yılında enflasyon oranları sırasıyla % 45,8 ve % 64,9 olan Romanya ve Türkiye istisna olmak üzere, aday ülkelerde %10 ve altında gerçekleşen enflasyon kontrol altında tutulabilmektedir. Cari işlemler dengesi, Kıbrıs, Estonya, Romanya ve Slovakya'da düzeliyor, Bulgaristan ve Slovenya'da kötüleşmiştir.Cari işlemler açığı, büyük ölçüde özelleştirmeye bağlantılı olarak sermaye akımları ile finanse edilmektedir. Büyük yatırımların özelleştirilmesi, Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Estonya ve Bulgaristan'da ve bir miktarda Litvanya'da devam ederken, kat edilen mesafe çok azdır. Bankaların özelleştirilmesinde ise, Çek Cumhuriyeti, Bulgaristan, Litvanya, Malta ve Slovakya'da önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Çalışmalar enerji ve telekomünikasyon sektörlerinde devam etmektedir.

Tablo 8: *Aday Ülkelerin Temel Göstergeleri II*

(1999)	Enflasyon oranı(yıllık)	İşsizlik oranı	Kamu Harcamaları GSYİH %
Bulgaristan	2,6	17,0	0,2
Kıbrıs	1,3	3,6	n.a.
Çek Cum.	2,0	8,7	-1,6
Estonya	4,6	11,7	-4,6
Macaristan	10,0	7,0	-3,7
Litvanya	2,4	14,5	3,9
Letonya	0,8	14,1	n.a.
Malta	2,1	5,3	n.a.
Polonya	7,2	15,3	-2,7
Romanya	45,8	6,8	n.a.
Slovakya	10,6	16,2	-0,6
Slovenya	6,1	7,6	-0,6
Türkiye	64,9	7,6	-

Kaynak: Eurostat, ülke istatistikleri

V.Sonuç ve Değerlendirme

Roma Anlaşması'nın 2. maddesi, Avrupa bütünlüğünün, temel anlayış olarak "pazarın büyütülmesi", malların dolaşımındaki engellerin kaldırılarak refah düzeyinin artırılması ilkesi üzerine kurulduğunu vurgular. Bu amaçla pazarın bütünlüğe bilmesi için üye devletler arası yardımlaşma ilkesi temel alınmıştır. Maasstricht Anlaşmasında "dayanışma" olarak bu ilke zenginleştirilmiştir. Tek Avrupa faaliyetini başlatan ve tam bir ittifakla kabul edilen bu anlaşma ekonomik ve parasal birlik, sosyal birlik ve siyasi birlik hedeflerini kapsamaktadır. Topluluk için ekonomik ve parasal birliğin sağlanması ve tek bir paranın kullanımına geçilmesi özel bir önem taşımaktadır. EMU'ya geçiş dönemi sürecinde üye ülkelerin ekonomik yapılarının birbirleriyle uyumlu olup olmadığını belirlemek amacı ile beş ekonomik kriter belirlenmiştir. Bunlar çalışmamızda, enflasyon, bütçe açığı, kamu borçları, faiz

oranları ülke parasının istikrarı olarak incelenmiştir. Türkiye bu beş kriterin dördünde uyum gösterememiş, sadece, kamu borçları/GSYİH kriterinde birliğin saptadığı orana yaklaşabilmiştir. Türkiye özellikle enflasyon konusunda sıkı bir para ve maliye politikası uygulayarak fiyatlarda ve ekonomide istikrarı sağlamak zorundadır. Kur politikası rekabet gücünü arttıracak yönde gerçekçi kur politikası olarak uygulanmalıdır. Makro politikalarda başarılı politikalar uygulanması Gümrük Birliği'nin sağlıklı işlemesi açısından önem taşımaktadır.

2000'de, Türkiye ekonomisini olumsuz etkileyen dışsal faktörlerden bir tanesi petrol fiyatlarındaki yükselme diğeri ise euronun değer kaybı olmuştur. 2000 yılı Kasım ortasında başlayan ve çeşitli nedenlerle önemli bir krize dönüşen likidite sorunlarının, karmaşık bir siyasi konjonktür ile birleşmesi AB ilişkilerini olumsuz yönde etkilemiştir.

Aday ülkelerin uyum kriterlerine bakılırken bir taraftan da ülkelerin pazar ekonomisine sahip olup olmadıkları, birlik içindeki rekabet baskısına dayanıklılıkları ve Pazar gücü kriterleri de önem taşımaktadır. Bu alt kriterler 2000 yılında Komisyon tarafından açıklıkla ifade edilmiştir. Böyle işleyen bir Pazar ekonomisi için fiyatların ve ticaretin serbestleştirilmesi ve kanuni düzenlemelerin yapılmış olması, ve makroekonomik dengenin sağlanmış olması ve ekonomik politikalarda bir uzlaşmaya gidilmiş olması gerekmektedir. Diğer taraftan ise, iyi gelişmiş bir finansal sektörün varlığı, pazara girişte hiçbir özel engelin olmaması önem taşımaktadır. Girişimlerin verimliliği artırıcı yönde yatırımlar olması gerekmekte ve yeterli düzeyde beşeri ve fiziki sermaye bulunmalıdır.

Bu kriterler göz önüne alındığında Komisyon Raporuna göre aday ülkeler arasında Kıbrıs ve Malta'da Pazar ekonomisinin işlediği ve Birlik içindeki rekabet baskısına dayanabileceği ve pazar gücüne sahip olduğu kaydedilmektedir. Estonya, Macaristan ve Polonya'da ise Pazar ekonomisinin işlediği ve uyguladıkları reformları devam ettirdikleri taktirde yakın zamanda diğer kriterleri de sağlayacakları düşünülmektedir. Çek Cumhuriyeti ve Slovenya için ise Pazar ekonomisinin işletildiği kabul edilmekte ve diğer kriterleri ise yapısal reformlarını sürdürerek ve diğer gerekli reformların uygulanmasını taahhüt ederek orta vadede sağlayacağı kabul edilmektedir. Bulgaristan'ın yukarıdaki kriterleri henüz sağlamadığı ancak ilerleme kaydettiği, Romanya'nın ise bu kriterlere ulaşabilmek için çok kısıtlı bir ilerleme sağladığı söylenmektedir. Bulgaristan, pazar ekonomisine geçiş sürecinde ciddi sıkıntılar yaşamıştır. 1990'lı yıllarla birlikte girilen ekonomik ve siyasi reformlar kararlılıkla takip edilememiş ve Batılı anlamda bir pazar ekonomisi yaratılamamıştır. Mayıs 1996'da ülkede ciddi bir ekonomik kriz başlamıştır. 1998 yılı, Bulgaristan için ekonomik hedeflerin bazılarında başarıların gözlemlendiği bir yıl olmuştur (DEİK, 1999).

IMF ve Dünya Bankası'nın özelleştirme konusundaki tutumları sonucu, Mart 1998'de yapılan değişiklik ile Özelleştirme Ajansı'na fiyat belirleme konusunda önemli ölçüde esneklik sağlanmıştır. Bulgaristan'daki özelleştirme

sürecinde en büyük güçlük, işsizlik nedeniyle çalışanlarda istihdamın devamını sağlayacak yönde yatırımcılara yapılan telkinlerdir.

Romanya, 23 milyonluk nüfusu ile Polonya'nın ardından Orta ve Doğu Avrupa'nın en büyük ikinci pazarı durumundadır. Pazar ekonomisine geçişte Romanya hükümeti başta fiyatların serbest bırakılması olmak üzere tüm reformlar açısından yapıcı bir yaklaşım benimsemiştir. Hükümet reformlarla birlikte sıkı para ve maliye politikaları uygulamaya koymuştur. Romanya ekonomisi 1993-94 yıllarında makroekonomik istikrara kavuşmuştur. Ancak enflasyon oranı Ekim 1997 itibarıyla yüzde 170 düzeyine çıkmıştır. Avrupa Birliği ile IMF'den gelen eleştiriler üzerine 4 Aralık 1998 tarihinde 'Anti-Kriz Programı' kabul edilmiştir. 'Anti-Kriz Programı' çerçevesinde özelleştirmeye hız veren hükümet, 1999 yılı başında, Romanya Kalkınma Bankası, Dacia, Petromidia ve Romtelekom başta olmak üzere büyük devlet kuruluşlarını özelleştirmiştir. 1999 yılında konsolide bütçe açığının GSYİH'nın yüzde 2,5'ini geçmeyecek şekilde planlayan hükümet, enflasyon oranını da yıl sonu itibarıyla yüzde 25'e düşürmeyi hedeflemektedir.

Türkiye için ise, kriterlere yaklaşabilmek için serbest pazar uygulamasını geliştirmeye devam etmesi ve rekabet gücünü arttırması gerektiği rapor edilmektedir (Enlargement Strategy Paper,21).

Türkiye için Avrupa stratejisindeki tarih diğer aday ülkelerden çok daha yakın belirlenmiştir. Daha kalıcı reformlar için Türkiye'yi cesaretlendirmek gerektiği düşünülmekte ve bu yönde uygun stratejiler geliştirilmesi öngörülmektedir.

Son olarak, EMU'ya geçiş, aday ülkelerin ekonomilerinde daha ciddi gelişmeleri gerektirmektedir. Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Polonya, Slovenya, Slovakya, Litvanya, Letonya ve Bulgaristan'ın, tüm makroekonomik düzenlemeleri ve yapısal reformları sürdürmek koşulu ile orta vadede, euro alanına dahil olmadan, EMU'ya dahil olacak pozisyona gelmesi beklenmektedir. Kıbrıs, Malta, Türkiye'nin de aynı şekilde euro alanına dahil olmadan tek paraya geçiş durumuna gelmesi beklenmekte ancak bunun için önemli bir çaba harcaması gerekmektedir. Romanya'nın ise EMU'ya katılımının güven vermeyen ekonomik durumundan dolayı ciddi problemler getireceği düşünülmektedir.

Türkiye açısından tam üyelik için üzerinde durulması gereken konu, ekonomik kriterlere uyum için sürdürülebilir bir makroekonomik istikrarın sağlanması ve tam rekabet koşullarının oluşmasını engelleyebilecek müdahale ve politikalardan kaçınmak, Ekonomik Parasal Birliğin kriterlerine uyum sağlamanın yanında, Helsinki Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nde de ifade edildiği gibi, Kopenhag Zirvesinde belirlenmiş olan siyasi kriterlere uyumun, üyelik görüşmeleri için bir ön koşul olduğudur.

Abstract: This paper discuss Maastrich Criteria which consist of economic and monetary union and political union. This criterions was designed to take the EC to a higher level. Consequently all candidate countries are endeavour to approximate to this criterion. On January 1,1996, Turkey entered into a customs union agreement with the EU. Turkey is now a part of the single European market without becoming a complete member of the EU. In this study we research how are Turkey and candidate countries adjust to new political and economic systems and compare their situation.

Kaynaklar

- Daniels J.D.; L.H.Radebaugh (1998) **International Business Environments and Operations**, Wesley Longman, Inc., 8.Baskı
- Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (1999) Türkiye Ekonomisi, <http://www.deik.org.tr/main/turkey>; Aralık, 2000
- DPT (2000), Ekonomik Gelişmeler, Kasım,2000, <http://ekutup.dpt.gov.tr/eg/2000/11.pdf2>, 12.12.2000
- European Economy Supplement C(2000) European Economic Reform Monitor No: 4; Kasım 2000, Economic Forecasts for the Candidate Countries http://europa.eu.int/comm/economy_finance/document/eesuppc/2000_4
- Enlargement Starategy Paper (2000) Report on progress towards accession by each of the candidate countries; <http://www.europa.eu.int> 10.12.2000
- ESO (1995) "Gümrük Birliği ve Anadolu Sanayisine Etkiler" ESO Dergisi, Sayı:284
- Gökdere, Ahmet (1989) Gümrük Birliği Açısından Avrupa Topluluğu ve Türkiye ile ilişkileri, A.B. Araştırma Dizisi No:2, Ankara
- İKV(1992) "According to the Studies by the Foundation For Economic Development Turkey's Position Vis-à-Vis the European Community", İKV 122, Aralık 1992
- (1995) Türkiye ve Gümrük Birliği, YeniYüzyıl Kitaplığı,Türkiye'nin sorunları Dizisi-12
- IMF (2000) Ülke Raporları, <http://dsbb.imf.org/country/tur>, 12.12.2000
- Maliye Bakanlığı (2000) Ekonomik Göstergeler; Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü, <http://www.bumko.gov.tr>, 25.12.2000
- Merkez Bankası (1999) Yıllık Rapor 1999, Türkiye Ekonomisindeki Gelişmeler ve Para Politikası; <http://www.tcmb.gov.tr>, 03.Ocak.2001-01-26
- Morgil, Orhan (1994) "AB ile Türkiye Arasında Gümrük Birliği Kurulması", Yeni Forum, cilt:16,sayı:310 s:2-4
- Winkler, Bernhard (1995) "Reputation for EMU-An Economic Defence of the Maastricht Criteria", EUI Working Papers in Economics, No:95/18, Florence
- Yüksel, Sait (1975)**Türkiye İlişkileri Açısından AET**, İTİA Bas., Eskişehir
- Tunç, Havva (1993) "AT'da Ekonomik ve Parasal Birlik", *Banka ve Ekonomik Yorumlar*, yıl:30,sayı

EKLER:**EK1. UYUM KRİTERLERİ AÇISINDAN ÜYE ÜLKELERİN DURUMU**

	ENFLASYON ORANI			BÜTÇE AÇIĞI /GSYİH			DEVLET BORÇLARI /GSYİH			UZUNDÖNEM FAİZ			ERM BANDI
	1998	1999(4)	2000	1998	1999	2000	1998	1999	2000	1998	1999	2000	
Almanya	0.6	0.6	1.2	-2.1	-1.6	-1.2	61.1	61.8	61.3	4.6	5.0	6.0	-
Fransa	0.7	0.6	1.2	-2.9	-2.1	-1.7	58.8	59.4	59.0	4.7	5.6	6.2	-
İtalya	2.0	1.7	1.8	-2.7	-2.2	-1.7	118.7	117.5	114.7	4.9	5.2	6.2	-
İspanya	1.8	2.2	2.2	-1.8	-1.4	-0.8	65.1	64.0	62.0	4.8	5.2	6.2	-
Hollanda	1.8	2.0	2.2	-0.9	-1.3	-1.0	67.5	65.2	61.6	4.7	5.1	6.1	-
Belçika	0.9	1.1	1.2	-1.5	-1.0	-0.7	118.2	116.3	112.9	4.8	5.2	6.2	-
Avusturya	0.8	0.5	1.1	-2.1	-2.2	-2.6	63.0	63.2	63.2	4.3	5.3	6.1	-
Lüksemburg	1.0	1.0	1.2	2.1	2.2	2.1	6.9	7.1	7.2	-	-	-	-
Finlandiya	1.4	1.3	1.9	1.4	3.5	4.1	49.7	43.2	38.3	4.8	5.2	6.2	-
Portekiz	2.2	2.2	2.5	-1.5	-1.3	-1.2	57.8	56.1	54.6	4.9	5.4	6.3	-
İrlanda	2.1	2.5	2.5	2.3	2.9	3.1	49.5	47.	39.3	4.8	5.3	6.2	-
Euro Alanı	1.2	1.1	1.5	-2.0	-1.6	-1.2	73.5	73.1	71.5	4.6	5.0	-	-
Danimarka	1.3	2.1	2.2	0.9	3.0	2.6	58.0	54.8	51.2	4.9	5.4	6.2	+ %2.25
İngiltere	1.5	1.3	1.5	0.2	-0.6	-1.2	48.7	46.1	42.1	5.5	5.2	6.4	Dalgah(3)
İsveç	1.0	0.6	1.5	2.3	1.9	2.2	74.2	69.5	61.7	5.0	5.6	6.3	Dalgah(3)
Yunanistan	4.5	2.3	1.9	-2.4	-1.9	-1.6	106.3	104.5	103.0	8.0	6.5	6.4	± % 5
AB 15	1.3	1.2	1.5	-1.5	-1.0	-0.6	69.6	68.6	66.3	-	-	-	-
Türkiye	69.7	64.9	25.0	-7.2	-	10.6	43.0	-	-	115.5	109.5	39.3	-
Yeniyaç ülke(1)	0.7	0.6	1.1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ref Değerler(2)	2.2	2.4	2.6	-3.0	-3.0	-3.0	60.0	60.0	60.0	-	-	-	-

(1) Enflasyon oranında en iyi başarıya sahip ilk üç ülkenin ortalaması.

(2) Enflasyon için referans değer, enflasyonda en iyi başarıya sahip üç ülkenin enflasyon oranına 1.5 puan eklenmesi ile; faiz oranı i referans değer ise yine enflasyonda en iyi başarıya sahip üç ülkenin faiz oranına 2 puan eklenmesi ile elde edilmiştir.

(3) Bu ülkeler ERM'ye katılmamaktadır.

(4) 25 Ocak 2000 tarihli 728 gün vadeli devlet tahvili ihalesinin brüt bileşik faiz oranı.

(5) Devlet borçları kriterine orta ve uzun vadeli kamuya ait dış borç ve iç borç stoğu toplamı dahil edilmiştir. Dresdner hesabının da toplama dahil edilmesi halinde söz konusu oran yüzde 50 olmaktadır.

Kaynak: Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Türkiye - Avrupa Birliği İlişkileri Özel İhtisas Komisyonu Raporu; <http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/oik56.pdf>

Ek2-Aday Ülkelerin 2000 tahminleri

Enflasyon, Ortalama tüketici fiyatları endeksi					
Yıllık değişim	%	1999	2000	2001	2002
Bulgaristan	0.3		8.1	5.7	4.8
Çek Cum.	2.1		3.8	4.3	4.3
Estonya	3.3		3.8	2.8	2.1
Macaristan	10.0		10.1	8.4	6.8
Litvanya	2.4		3.4	3.9	4.2
Letonya	0.8		1.0	2.5	3.2
Polonya	7.3		10.1	7.5	5.5
Romanya	45.8		45.0	30.0	23.0
Slovakya	10.7		12.1	6.0	4.5
Slovenya	6.2		8.3	5.0	4.5
Geçiş aşamasındaki Ülkeler	11.5		12.5	9.0	7.1
Kıbrıs	1.5		4.3	4.5	2.2
Malta	1.9		2.6	2.9	2.7
Türkiye	64.9		55.0	22.0	15.0
Aday ülkeler	31.0		27.7	14.1	10.3

Kaynak: Eurostat ,ülke raporları

Ek3- Aday Ülkelerin Kamu Açıkları

	1999	2000	2001	2002
<i>GSYİH %</i>				
Bulgaristan	-1.0	-1.8	-1.2	-0.8
Çek Cum.	-1.9	-5.1	-4.8	-4.3
Estonya	-4.7	-0.7	0.7	1.1
Macaristan	-4.0	-3.3	-3.0	-3.1
Litvanya	-2.8	-3.1	-2.8	-2.4
Letonya	-8.6	-3.4	-2.5	-2.0
Polonya	-3.5	-3.1	-2.8	-2.8
Romanya	-3.4	-3.8	-4.1	-4.0
Slovakya	-3.4	-5.2	-5.5	-4.0
Slovenya	-0.6	-1.1	-1.3	-1.4
Geçiş aşamasındaki Ülkeler	-3.3	-3.5	-3.3	-3.1
Kıbrıs	-4.1	-3.9	-3.3	-3.3
Malta	-8.5	-7.2	-6.3	-5.0
Türkiye	-11.5	-8.9	-6.5	-4.0
Aday ülkeler	-6.2	-5.3	-4.5	-3.5

Kaynak: Eurostat ,ülke raporları